

УДК: 373.3.091.33–027.22 027.556:37.015.31:028.1]:37.091.4Сухомлинський–049.7

Л. М. ЗАЛІТОК

м. Київ

РОБОТА З КНИЖКОЮ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено форми роботи з книжкою в сучасній початковій школі. З'ясовано роль книжки в навчально-виховному процесі та розкрито погляди В. О. Сухомлинського на значення читання для дітей молодшого шкільного віку. Подано рекомендаційні поради щодо проведення виховної роботи з книжкою на основі педагогічних ідей В. О. Сухомлинського, зважаючи на сучасні реалії освітнього простору.

Ключові слова: педагогічна спадщина, книжка, читання, початкова школа, виховання, виховна робота, В. О. Сухомлинський.

Постановка проблеми. У процесі українського державотворення, побудові в нашій країні громадянського суспільства важливу роль відіграє освіта. Саме на освіту покладається завдання забезпечити такий рівень навчання й виховання молодого покоління, який би відповідав світовим стандартам, залучав дітей до освоєння інформаційно-комунікаційних технологій, здобутків людської цивілізації. Для реалізації поставлених задач необхідно виховувати духовну особистість, формувати в неї здібності і вміння користуватися багатствами культури, акумульовані, насамперед у книжці, що є унікальним, історично сформованим, універсальним засобом фіксації, збереження і передачі в часі й просторі суспільних і культурних надбань і цінностей.

Книжка об'єднує в собі освітній, пізнавальний та комунікативний потенціал, виступає важливим чинником формування людської особистості, її свідомості, а також потужним засобом інтелектуального, естетичного й морального виховання.

Однак сьогодні в період глобальної комп'ютеризації суспільства активно формується додаткова інформаційно-комунікаційна сфера із загальносистемними функціями, і книжка як матеріальний носій друкованої текстової інформації втрачає елементи автономності. У школі спостерігається зниження читацької активності учнів, книжка слабо популяризується, у багатьох випадках помітно втрачається до неї інтерес. З огляду на це, проблема роботи з книжкою залишається актуальною в педагогічній науці, яка наголошує на неминущому значенні читання в сучасних умовах, коли юне покоління потребує високого рівня освіченості й загальної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний огляд наукових джерел щодо використання книжки у вихованні молодших школярів засвідчив, що досліджувана проблема є предметом розгляду сучасних науковців. Зокрема, їй присвячені розвідки О. Савченко, М. Фіцули, М. Ярмаченка [3; 4; 16]. Погляди українського педагога В. Сухомлинського на роль книжки у формуванні всебічно розвинутої особистості аналізується в наукових розвідках Г. Веденської, Л. Пархети, Г. Ткаченко, Г. Туюкіної [1; 2; 14; 15]. Здійснивши аналіз матеріалів за темою дослідження, доходимо висновку, що рівень зацікавленості вченими України щодо виховного значення книжки постійно зростає, проте висвітлення змісту, форм і методів роботи з книгою в сучасній початковій школі на основі педагогічних ідей В. Сухомлинського комплексно не вивчалось, що й актуалізувало потребу дослідження даної проблеми.

Постановка завдання. Метою статті стало розроблення рекомендаційних порад щодо проведення виховної роботи з книжкою в сучасній початковій школі крізь призму творчого доробку В. О. Сухомлинського та зважаючи на сучасні реалії освітнього простору, а також на вікові особливості молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце посідає друковане слово в початковій школі, де відбувається мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток школяра, формуються морально-естетичні уявлення і поняття; збагачуються почуття; виховується потреба в систематичному читанні; відбувається становлення дитини, спроможної на самостійну читацьку, творчу діяльність. Робота з книжкою в початковій школі здійснюєть-

ся на уроках (читання, мови, математики, природознавства та ін.), у позакласній та позаурочній виховній роботі (на уроках позакласного читання, бібліотечних уроках, виховних годинах тощо). У контексті проблеми нашого дослідження спинимось на позакласній і позаурочній виховній роботі з книжкою у початкових класах сучасної школи.

Спираючись на педагогічні ідеї В. Сухомлинського, ми визначили такі психолого-педагогічні умови роботи з книжкою:

- створення відповідної емоційної атмосфери перед читанням;
- використання елементів гри, драматизації, малювання за змістом казки чи оповідання, ілюстрування книжок аплікацією;
- словникова робота;
- пояснення змісту прочитаного твору, подій і вчинків героїв, причин того чи іншого вчинку;
- словесний переказ змісту прочитаного, придумування підписів під малюнками для розвитку творчої уяви;
- введення в уроки позакласного читання бесід з метою корекції та уточнення просторових уявлень дітей [7; 8; 10; 11; 13].

Запропонована система роботи підвищує інтерес до книжки, вчить дітей не просто читати, а й оцінювати прочитане, висловлювати власну думку, аналізувати.

У ході роботи вчитель обов'язково має застосовувати індивідуально-диференційований підхід до учнів, враховуючи рівень читацької готовності кожного з них.

Основною закономірністю успішної і послідовної виховної роботи з книжкою є безпосередня залежність якості дитячого читання від підготовки учнів до читацької діяльності, яка забезпечується швидким і точним орієнтуванням у доступному колі читання. Використовуючи досвід В. Сухомлинського, було виділено три етапи у роботі з книжкою в початковій школі.

На *підготовчому* – вчитель або учні, які оволоділи грамотою, читають першокласникам доступні твори. Діти вчаться сприймати на слух розповіді, казки, елементарно оцінюють прочитане та малюють словесні картинки, ознайомлюються з основними правилами гігієни читання та користування книжкою, співвідносять зміст із заголовком. Тобто школярі вчаться орієнтуватися в книжці, зокрема визначати її тематику й зміст, а за зовнішніми ознаками (заголовок, ілюстрації, прізвище автора) – тему, жанр й емоційне забарвлення.

Одним із основних завдань підготовчого етапу є пробудження в школярів інтересу до дитячої книжки, формування початкових умінь самостійно над нею працювати.

На *навчальному етапі* діти вчаться орієнтуватися в книжках, об'єднаних темою, жанром чи авторською належністю. Це дає змогу учням самостійно, безпомилково обирати книжки в бібліотеці і вдома, враховуючи власні можливості та інтереси.

На цьому етапі в учнів формується певний читацький кругозір. Вони намагаються усвідомлювати фактичний зміст твору, виділяти основних персонажів, практично розрізняти текст за жанровими ознаками, прогнозувати орієнтований зміст незнайомої книжки, спираючись на такі основні показники позатекстової інформації, як прізвище письменника, заголовок твору, ілюстрації, зміст (перелік) творів; роблять короткі записи щодо прочитаного, вчаться про це розповідати й коротко виражати своє ставлення до них. Ознайомлення з новою книжкою та текстом художнього твору відбувається під керівництвом учителя на уроці.

Головним показником досягнень у підготовці дитини-читача є рівень розвитку навичок самостійної читацької діяльності, вміння самостійно й усвідомлено орієнтуватись у книжці чи групі книжок за тематичною чи авторською спрямованістю, правильно називати книжку.

Відповідно основним завданням учителя є формування правильної читацької діяльності учнів – наявність звички думати над книжкою в процесі читання, мати читацький кругозір, уміти вибірково читати.

На *завершальному етапі* у молодших школярів має бути сформований стійкий інтерес до читання і до книжки, вони повинні вміти користуватися бібліотекою, довідковими посібниками, вести читацькі щоденники, мати сформовані індивідуальні літературні смаки й уподобання. На цьому етапі для активного читання школярам пропонуються значні за обсягом твори, що сприяють глибшому засвоєнню ознак певного літературного жанру (наприклад, повісті, казки, міфи та ін.), узагальненню історичного та морально-естетичного досвіду, відображеного у змісті творів.

Запропонована робота з книжкою спрямована на системність, стабільність, варіативність форм і методів, творчість вчителя, бібліотекаря. На нашу думку, індивідуальні особливості вчителя, його досвід, творчий потенціал, специфіка соціальної ситуації розвитку школярів, особливості учнівського колективу мають враховуватись у кожному конкретному випадку при роботі з книжкою. Тому рекомендовані форми і методи роботи не є обов'язковими, а можуть обиратися і структуруватися вчителем самостійно відповідно до поставлених ним завдань. Важливо, щоб визначений зміст роботи виконувався систематично (раз на два-три тижні), а поєднання форм і методів сприяло активізації пізнавальної та емоційно-чуттєвої сфери учнів, залученню їх до діалогічної взаємодії з книжкою, самовираження у творчій діяльності. В. Сухомлинський зазначав, що інтелектуальний розвиток людини дедалі більше визначається не обсягом знань, які вона зберігає у своїй пам'яті, а тим, «як вона вміє орієнтуватися в безмежному морі знань, користуватися сховищами знань – книжками» [9, 248].

Вважаємо, що ефективними формами виховної роботи з книжкою у початковій школі на сучасному етапі є такі: «Зустріч з книжкою»; «Ознайомлення з книжкою»; «Орієнтування в книжках»; позакласне читання; бібліотечне читання; сімейне читання; читання книжки вголос; самостійне читання; колективні бесіди про книжку; створення проблемних ситуацій; творчі роботи школярів; прийоми словесного змальовування; ведення читацького щоденника; тиждень книги; свято Книги; книжкові ранки; акція «Подаруй бібліотеці книжку»; конкурси («Ми з книжок», знавці книжки, на кращу ілюстрацію до книжок та ін.); книжкова лабораторія «Живи, книго!». Охарактеризуємо кожну з цих форм.

«Зустріч з книжкою» – спрямована на нагромадження в дітей уявлень про світ книжок, орієнтування в доступному колі читання, вироблення вміння слухати твори, на прищеплення навичок гігієни читання.

«Ознайомлення з книжкою». Форма виховної роботи, де школярі вчать за зовнішніми ознаками книжки (заголовком, ілюстраціями, прізвищем автора) визначати її тематику.

Позакласне читання сприяє закріплення в учнів умінь самостійно добирати і читати

книжки. Як наголошував Василь Олександрович: «Позакласне читання – то, образно кажучи, і вітрила, завдяки яким корабель думки пливе вперед, і вітер, що надимає вітрила. Читання – самостійне плавання в морі знань, і наше завдання полягає в тому, щоб кожен вихованець відчув себе сміливцем, який став віч-на-віч із безмежним морем людської мудрості» [6, 431].

Бібліотечне читання. Організаційна форма спрямована на опанування знань, умінь і навичок учнів, що пов'язані з використанням бібліотечно-бібліографічних засобів орієнтування у світі книжок: знаходження потрібної книги в рекомендованому списку, каталозі, картотеці бібліотеки; практичне ознайомлення з розмаїттям доступних книжок.

Сімейне читання. Залучення до системи роботи батьків, які б разом з навчальним закладом педагогічно грамотно керували читанням своїх дітей. У своїй праці «Батьківська педагогіка» В. О. Сухомлинський підкреслював, що «книга, яка увійшла в духовне життя сім'ї, – то ніби промінь, який освітлює майбутнє і батькам, і дітям. Людина, для якої вже в дитинстві книжка стала такою необхідністю, як скрипка для музики, як пензель для художника, ніколи не відчуватиме себе збідненою, обділеною, спустошеною» [5, 171].

Читання книжки вголос. Головна мета цього виду – досягти розуміння, усвідомлення прочитаного, правильності, виразності, емоційності в читанні.

Свідомість дитячого читання забезпечується за умов розуміння значення всіх слів у тексті; усвідомлення зв'язку між окремими реченнями (часового, просторового, причинного) та його логічними частинами; розуміння головної думки твору та засвоєння тематичного змісту прочитаного.

Осягнення ідейно-тематичного змісту, естетичного багатства твору відбувається в результаті застосування різноманітних прийомів роботи з текстом: словникової, підготовчої роботи до читання, первинного виразного читання, бесіди за безпосередніми враженнями від прочитаного. В. Сухомлинський з цього приводу зауважував: «Той, хто не вміє швидко і свідомо читати, не може успішно оволодіти знаннями» [11, 476].

Водночас активізувати роботу всього класу, посилити виховний та естетичний вплив на

школярів дає змогу читання вголос. Здійснюється воно різними методами: хорове, «ланцюжкове», вибіркоче, читання в особах тощо.

Самостійне читання. Це добровільне, індивідуальне читання школярів без допомоги дорослих. При цьому використовуються доступні за тематикою книжки, щоб, по-перше, свідомо обирати книжку, по-друге, прочитати обрану книжку згідно з усіма правилами та зробити відповідні висновки на основі прочитаного. Така форма роботи є підсумком і результатом системи знань, умінь і навичок, здобутих молодшим школярем у процесі роботи з книжкою в навчальній, позаурочній і позакласній час. На думку В. Сухомлинського: «У початковій школі самостійне читання відіграє особливу роль в інтелектуальному, моральному й естетичному розвитку. Від того, яке місце посідає воно в духовному житті школяра, залежить його ставлення до навчання» [6, 432].

«Орієнтування в книжках». Це здатність учнів обирати книжки відповідно до читацьких можливостей, інтересів й заданої теми. Вони вчаться за зовнішніми ознаками: заголовком, ілюстраціями, прізвищем автора підбирати книжку, визначати її тему, жанр і емоційне забарвлення. В. Сухомлинський вважав, що людина за все своє життя може прочитати не більше 2000 книжок, тому до відбору матеріалу для читання, особливо в роки дитинства і отрочства, Василь Олександрович ставився з великою відповідальністю. Він писав: «Хай дитина прочитає небагато, та кожна книжка нехай лишить глибокий слід у її серці і в її свідомості, щоб людина поверталася до неї кілька разів, відкриваючи все нові й нові духовні багатства» [10, 196].

Коллективні бесіди про книжку. Вони розвивають у підростаючого покоління потребу вслухатися у запитання вчителя й товаришів, виробляють уміння висловлювати власну думку щодо прочитаного твору, звичку доповнювати розповіді товаришів своїми зауваженнями або думками. Організація таких бесід сприяє включенню дитини в ситуацію постійних роздумів, обґрунтування своїх думок.

Для успішного формування у молодших школярів пізнавальних інтересів, необхідно вдаватися до створення різних педагогічних проблемних ситуацій, під час яких учні звертаються до науково-популярних книжок.

Створення проблемних ситуацій. Учитель має навчити дітей аналізувати поведінку і почуття героїв, порівнювати зображену в творі моральну ситуацію з аналогічними життєвими ситуаціями. Завдяки цій формі роботи школярі вчаться проходити шлях морального розвитку від актуалізації морального досвіду (поданого безпосередньо в творі) до моральної діяльності.

Творчі роботи школярів. Учні пишуть твори на основі прочитаних книжок, малюють до них ілюстрації, створюють продовження книжкових історій. Творчі роботи, як і в В. Сухомлинського, умовно поділяємо на чотири види: твори-мініатюри, казки, оповідання, вірші.

Прийоми словесного змалювання. Мистецтво слова потребує образного бачення, особливої емоційної вразливості. Виховувати в школярів поетичне бачення світу, шліфувати культуру почуттів і переживань – відповідальне завдання вчителя і школи. Допомагає в цьому усний опис прочитаного і докладне словесне змалювання твору, в яких розкриваються душевні почуття і переживання його героїв.

Ведення читацького щоденника. У щоденнику учні коротко описують зміст художніх творів і висловлюють власні враження. Така форма роботи з книжкою допомагає краще зберегти в пам'яті зміст прочитаного і сприяє виробленню вміння самостійно виражати свої думки. Отже, з упевненістю можна сказати, що читання з паралельним записуванням слугує ефективному засвоєнню матеріалу, розвитку пам'яті, мислення й зв'язного мовлення учнів.

Тиждень книги, Свято Книги, книжкові ранки. Цей вид роботи спрямований як на виховання високих моральних якостей особистості, так і на розвиток інтересу до книжки. Методи проведення тижня, книжкового ранку вчитель або бібліотекар добирає відповідно до вікових категорій дітей, читацьких інтересів учнів класу чи школи. Під час цих заходів доцільно організувати огляди книжок з певних галузей знань, вручати бібліотечки переможцям конкурсів, олімпіад, вікторин. У книзі «Як виховати справжню людину» Василь Олександрович стверджував: «Свято нашої школи – це Свято Книги» [13, 338].

Акція «Подаруй бібліотеці книжку». Батьки і спонсори поповнюють шкільний фонд енциклопедіями, словниками і художньою літературою, а діти про це розповідають (усно і письмово).

Конкурс «Ми з книжок». Діти впізнають найбільш популярних серед учнів 1–4 класів героїв дитячої літератури.

Конкурс знавців книжки. Він спрямований не тільки на знання змісту якомога більшої кількості дитячих книжок, а й на вміння працювати з дитячою довідковою літературою.

Конкурс «Бібліотечний аукціон». Кожен учень повинен створити таку рекламу улюбленої книжки, щоб зацікавити нею якнайбільше дітей і швидко її «продати». Це сприяє виробленню навичок роботи з книжкою.

Книжкова лабораторія «Живи, книго!». Розкриває дітям значення книжки в житті людини, ознайомлює з процесом її виготовлення, зберігання, ремонту, виховує бережливе ставлення до неї. Лабораторія охоплює систему робіт з догляду, ремонту, відновлення пошкоджених книжок, виготовлення книжок дітьми. Розпочати роботу доцільно з пам'ятки «Прохання книжки»:

- не бери мене брудними руками;
- не загинай моїх сторінок;
- не клади у мене олівці і ручки;
- не перегинай різок сторінки;
- не кидай мене тощо.

Не зайвим буде нагадати правило, яке з першого дня перебування в школі Сухомлинського потрібно було виконувати дітям: «Книжка, яку ти повертаєш до бібліотеки, повинна бути в значно кращому стані, ніж ти одержав; пам'ятай, що книжку створює своєю працею багато людей» [9, 157].

Наступний етап – оформлення книжкової виставки «Книжка дякує», що вміщує книжки одного видання, але різні за ступенем збереженості. Після обговорення створюється «книжкова лікарня» – місце для ремонту книжок з усім необхідним для цього обладнанням (папір, клей, ножиці і т.п.), обирається персонал лікарні – книжковий хірург, медсестра, санітар, інспектор. Заключний етап – організація «книжкового санаторію», де нові й «вилікувані» книжки обгортають захисною плівкою, виготовлюють закладки до книжок, вклеюють листки для записів.

Завершувати роботу доцільно виставкою «Живи, книго!», яка складається з відремонтованих школярам книг, що слугує свідченням бережливого і дбайливого ставлення до них.

Здатність і звичка думати над книжкою не виникає сама по собі. Оволодіння максимальною доступною дитині повноцінною читацькою діяльністю є результатом спеціального навчання. І якщо ми хочемо, щоб кожна дитина, навчаючись працювати з книжкою, засвоїла тип правильної читацької діяльності, потрібно ввести у процес навчання доступні їй методи.

Враховуючи природне прагнення дитини до вивчення свого довкілля та його практичного освоєння, до комунікації зі світом, до конструювання, створення власних оригінальних продуктів діяльності як способу самореалізації, самовираження та на основі вивчення ідей В. Сухомлинського щодо виховної ролі книжки, ми виділили найбільш доступні методи навчання роботи з книжкою в молодшому шкільному віці. На першому місці серед них ігри, адже гра – природний для дитини вид діяльності, її мотив лежить у самій сутності. Вільне від регламентації ігрове дійство дає змогу дитині виразити найфантастичніші бажання, свої мрії, їй відкривається широкий простір для виявлення творчості, активності, кмітливості. На думку В. Сухомлинського, гра є найбільш оптимальним способом залучення дітей до навчання. Захоплюючись грою із словесним матеріалом, діти не помічають, як у них формується ряд дуже важливих операцій, на яких ґрунтується читання. Оволодівши ними, вони легко й швидко навчаються читати. Педагог наголошував, що гра не тільки сприяє формуванню початкових навичок читання, а й виховує дитину, забезпечуючи дієву реалізацію того, про що читалось на уроках [10, 76–85].

Таким чином, гра урізноманітнює діяльність школяра, збуджує цікавість, мобілізує духовні сили дитини, вона має тісний зв'язок з творчою інтерпретацією словесного мистецтва. Читання – процес творчий, бо художній твір є відображенням акту творення, у який згодом включається й читач.

На нашу думку, використання гри як засобу організації процесу читацького сприймання зумовлюється не тільки віковими особливостями молодших школярів, а й специфікою літератури, яка є дуже близькою до художніх

умовностей гри. Проведення літературної гри доцільно пов'язувати зі сприйманням конкретного художнього твору на тлі відповідного емоційного настрою, що стає стимулом до самостійного багаторазового звертання учнів до тексту твору, осмислення його різних аспектів. Літературна гра має сприяти художньому вихованню, розвитку творчої фантазії, яскравому сприйманню образів, виразності мови.

Вивчивши досвід роботи сучасних навчальних закладів, ми пропонуємо такі типи ігор:

«*Чи знаєте ви ці казки?*» Вона полягає в тому, що діти за фрагментами з казок повинні вгадати, з якої саме казки уривок.

«*Хто це? Звідки це?*» Учитель чи бібліотекар читає уривок з твору, а школярі мають відповісти, про якого героя йдеться і з якого твору.

«*Чи знаєш ти українських письменників?*» Дітям називають прізвища письменників і поетів, а вони називають їхні твори і навпаки – за назвами творів потрібно назвати авторів.

«*Усний тлумачний словник*». Гра полягає в тому, що кожен учасник повинен визначити предмет, докладно його описати: книга, портфель, олівець, земля, автобус, календар, школа. Це все демонструє, наскільки великим словниковим запасом володіють юні книголюби, як у них розвинуте логічне мислення, увага й мовлення.

«*Книжковий магазин*» – презентація нових книжок. Як поставити, як розрекламувати, як презентувати, щоб книжку купили якнайбільше покупців.

«*Захист читацького формуляра*» допомагає перевірити зміст прочитаного, вміння ставити до нього запитання, контролює відвідування учнями бібліотеки.

«*Подорож літературною картою краю*». У грі, як правило, розглядаються місця, пов'язані з життям і діяльністю письменників й поетів. До карти додаються журнали з описом цікавих фактів, фольклорні збірки, демонструються виставки.

«*Подорож книжками*». Це презентація книжки, де кожен учень отримує завдання докладно прочитати конкретний твір, записати враження від нього, проілюструвати, підготувати випуск спеціальної газети. Як підсумок – зліт учасників подорожей, на якому кожен

презентує власну подорож так, щоб зацікавити якомога більше однокласників.

«*Експерсія книжковими полицями*». Гра має привернути увагу дітей до книжок з різноманітних галузей знань. За умовами експерсії школярі повинні зробити десять зупинок на різноманітних станціях: історична, трудова, бібліотечна, героїчна, казкова, народна, фантастична, екологічна, наукова, краєзнавча.

На кожній станції школярі мають розповісти про літературу свого напрямку, презентувати одну-дві книжки, коротко переказати зміст однієї з них.

«*Хто більше запам'ятає?*». Гра полягає в тому, щоб після кількоххвилинного розгляду певної сторінки назвати якомога більше предметів, зображених на ній. Згодом завдання можна ускладнити, пропонуючи називати лише предмети певного кольору. Перемагає той, хто останнім назве зображену на малюнку річ.

Гра «*Чомучка*» допомагає навчати учнів описувати предмети, формулювати запитання, які записуються на дошці, де попередньо зазначено ключові слова.

«*Збери компанію*». Потрібно на сторінці підручника чи його розвороті знайти предмети, які об'єднуються однією загальною назвою. Гра проводиться з кількома групами дітей і перемагає та команда, яка «створить компанію», що включатиме найбільше предметів.

Серед доступних та активних методів роботи з книжкою в початковій школі ми пропонуємо методику «*Незакінчена казка*», яка дає змогу чітко формулювати думку, вільно висловлювати власну позицію, відпрацьовувати вміння говорити коротко, по суті і переконливо. Під час роботи ми радимо використовувати казки В. Сухомлинського з незакінченою думкою: «Рідне слово», «В'язень і людина», «Цікаве зернятко», «Лисиця і лев», «Оленчин горобчик» [12, 269–271].

Методика роботи з книжкою «*Один проти одного, один-вдвох-усі разом*» дає школярам можливість помислити, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом. Застосування цієї методики сприяє активізації кожного учня в класі, дає можливість дітям тестувати один одного, відповідати на запитання вчителя, порівнювати свої міркування після прочитаної книжки з думками товаришів. Це все сприяє ефективному розвитку

навичок спілкування у групі, ведення дискусії, вміння переконувати опонента.

Іншим, досить цікавим методом є «Чудо-Дерево». Використовуючи елементи дидактичної гри, яка, на думку В. Сухомлинського, урізноманітнює урок, пробуджує цікавість, поглиблює сприймання твору [10, 76–85], учитель спонукає учнів до усвідомленого, вдумливого читання, допомагаючи їм зробити перші кроки від цікавості до допитливості. Таким способом створюється база для розвитку пізнавального інтересу.

Щоб «Чудо-Дерево» «росло», учням потрібно приносити в клас прочитані книжки і виставляти їх на полицку під «деревом». Діти записують на картках запитання, які їх цікавлять, і опускають у ящик, розміщений поряд. Учень, якому поставлено запитання, повинен підготувати відповіді на них. На нашому «дереві» іноді з'являються дивовижні квіти – картинки із зображенням того, про що читатимуть діти на наступному уроці позакласного читання. Після уроку квіти перетворюються в плоди – списки книжок, що рекомендуються для читання. Робота зі списком книжок з певної теми дає змогу проводити роботу спрямовану на розширення читацького кола молодших школярів, розвиток їхніх читацьких інтересів.

Куточок позакласного читання допомагає розширити діапазон роботи з «Чудо-Деревом». До «нього» може прилітати довгохвоста сорока і приносити дивовижні новини: завдання до уроку позакласного читання та проблемні запитання, сформульовані вчителем або учнями, відповіді на які можна знайти в книжках. У міру виконання новин завдань сорока приносить нові.

Логічним завершенням проведеної роботи є упорядкування рукописної книжки-картинки «Незнайоме про знайомих», авторами якої є самі учні. Діти підбирають пізнавальний матеріал про свійських тварин, ілюструють малюнками та аматорськими фотографіями текст книжки. Учителеві в цьому випадку відводиться роль консультанта й редактора учнівської роботи.

Висновки і перспективи досліджень. Отже, особливості запропонованої системи роботи з книжкою: системність, стабільність, варіативність форм і методів, творчість учителя, біб-

ліотекаря. Цінність цих методів полягає в тому, що в результаті їх застосування всі учні будуть включені в діяльність відповідно до своїх можливостей, це сприятиме формуванню необхідних умінь і навичок, розвитку мовлення, мислення школярів, культури їхнього спілкування, стійкого інтересу до книжки.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського є надзвичайно важливою та актуальною для розвитку сучасної педагогічної науки і практики. А розроблена й перевірена ним на практиці система роботи з книжкою в початковій школі є надійним засобом виховання особистості молодшого школяра, у тому числі й активного читача, що володіє навичками усвідомленого читання, підготовлений до самостійного використання книжки в подальшому житті.

Список використаних джерел

1. Веденская Г. А. Проблемы преподавания литературы в школе в наследии В. А. Сухомлинского: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Веденская Галина Алексеевна; Ленинград. Ордена Труда. Красного Знамени гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена. — Л., 1980. — 17 с.
2. Пархета Л. П. Українська література як навчальний предмет у спадщині В. О. Сухомлинського: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Пархета Любов Петрівна; Ін-т педагогіки АПН України. — К., 2006. — 20 с.
3. Педагогіка : підруч. для пед. ін-тів та унів / редкол. : М. Д. Ярмаченко та ін. — К. : Вища шк., 1986. — 54 с.
4. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. — К. : СПД «Цудзиневич». — Т. 1. — 2007. — 204 с.
5. Сухомлинський В. О. Батківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. шк., 1978. — 263 с.
6. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 5. — С. 426—436.
7. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. — К. : Рад. шк., 1976. — Т. 1. — С. 209—354.
8. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна віра / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 5. — С. 392—401.
9. Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 4. — С. 7—390.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 3. — С. 7—279.
11. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. — К. : Рад. шк., 1976. — Т. 2. — С. 419—654.
12. Сухомлинський В. О. Чиста криниця: казки, оповід., етюди: для сімейного читання / В. О. Сухомлинський ; упоряд. О. В. Сухомлинська. — К. : Веселка, 1993. — 287 с.
13. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. — К. : Рад. шк., 1976. — Т. 2. — С. 149—416.
14. Ткаченко Г. М. Виховання школярів засобами слова у творчій спадщині В. О. Сухомлинського:

автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ткаченко Галина Миколаївна ; Ін-т педагогіки АПН України. — К., 2000. — 18 с.

15. Туюкіна Г. П. Творческое наследие В. А. Сухомлинского — научно-педагогическая основа повышения эффективности руководства детским чтением в библиотеке: автореф. дисс. ... канд.

пед. наук: 05.25.03 / Туюкіна Галина Прохоровна; Моск. Ордена Труд. Красного Знамени гос. ин-т культуры. — М., 1984. — 16 с.

16. Фіцула М. М. Основи психології та педагогіки: посібник / Фіцула М. М., Степанов О. М. — К. : Академвидав, 2003. — С. 365—366.

L. M. ZALITOK
Kyiv

WORK WITH A BOOK AT A MODERN ELEMENTARY SCHOOL IN THE LIGHT OF V. SUKHOMLYNSKYI'S CREATIVE IDEAS

The article deals with the ways of working with a book at a modern elementary school. The author highlights the role of books in the educational process, reveals V. Sukhomlynskyi's point of view on the value of children's reading at primary school age and makes a number of recommendations for implementing educational work with a book based on V. Sukhomlynskyi's educational ideas taking into consideration the current realities of the educational space.

Key words: pedagogical heritage, a book, reading, elementary school, education, educational work, V. Sukhomlynskyi.

Л. М. ЗАЛИТОК
г. Киев

РАБОТА С КНИГОЙ В СОВРЕМЕННОЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ИДЕЙ В. СУХОМЛИНСКОГО

В статье освещены формы работы с книгой в современной начальной школе. Выяснена роль книги в учебно-воспитательном процессе и раскрыты взгляды В. А. Сухомлинского на значение чтения для детей младшего школьного возраста. Представлены рекомендательные советы по проведению воспитательной работы с книгой на основе педагогических идей В. А. Сухомлинского, учитывая современные реалии образовательного пространства.

Ключевые слова: педагогическое наследие, книга, чтение, начальная школа, воспитание, воспитательная работа, В. А. Сухомлинский.

Стаття надійшла до редколегії 30.07.2014

УДК 371.011.33 (091)

А. М. ЗУБКО, Т. В. КОМІНАРЕЦЬ
м. Херсон

АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТИ ВЧИТИСЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена актуальному питанню сучасної педагогіки - формуванню однієї із ключових компетентностей у школярів початкової школи - вчити вчитися. Автори звертаються до спадщини В. О. Сухомлинського, в якій це питання визначено як життєво необхідне і тісно пов'язано з питанням наступності у системі шкільної освіти.

Ключові слова: компетенція, компетентність, інформація, наступність, мотивація, навчати вчитися, молодші школярі.

Педагогічна ідея – це, образно кажучи, повітря, в якому парять крила педагогічної майстерності.

В. Сухомлинський

Постановка проблеми. У сучасній Україні формуванні молодого покоління. Для вирішення системи освіти безперервно розвивається, і для цього завдання людство і виробило певний соціальної інститут передавання та формування культури, знань і провідних громадських норм – школу. І хоча мета педагогічної діяльності протягом всіх тих же століть залишається